

Х. З. Махмудов,

д. е. н., професор, завідувач кафедри підприємництва і права,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2287-1467>

А. В. Світлична,

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і права,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3674-5787>

І. С. Мамчик,

здобувач ступеня вищої освіти магістр, спеціальності 076 Підприємництво та торгівля,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0091-9995>

М. А. Уткін,

здобувач ступеня вищої освіти магістр, спеціальності 076 Підприємництво та торгівля,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3681-5425>

Д. В. Ярова,

здобувач ступеня вищої освіти магістр, спеціальності 076 Підприємництво та торгівля,

Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-6521-9585>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.22.80

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО, СЕРЕДНЬОГО ТА ВЕЛИКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

K. Makhmudov,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Law, Poltava State Agrarian University

A. Svitlychna,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Law, Poltava State Agrarian University

I. Mamchich,

Master's student, specialty 076 Entrepreneurship and trade, Poltava State Agrarian University

M. Utkin,

Master's student, specialty 076 Entrepreneurship and trade, Poltava State Agrarian University

D. Yarova,

Master's student, specialty 076 Entrepreneurship and trade, Poltava State Agrarian University

PROBLEMS OF SMALL, MEDIUM AND LARGE BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING THE MARTIAL LAW PERIOD

У статті проаналізовано проблеми розвитку малого, середнього та великого бізнесу в Україні в період воєнного стану. Визначено, що підприємницька діяльність є ключовою складовою функціонування держави, особливо в умовах воєнного стану. Зазначено, що суб'єкти підприємництва України можуть бути класифіковані як мікро-, малі, середні або великі. Частка реалі-

зації продукції великими суб'єктами підприємництва в загальному обсязі по країні у 2023 р. становила 33,8 %, середніми — 41,1 %, а малими — 25,1 %. Попри воєнний стан, логістичні труднощі, економічну нестабільність, безпекові ризики та інші кризові фактори, малі та середні підприємства забезпечують роботою три чверті працездатного населення. Воєнний стан, що почався в Україні через повномасштабне вторгнення, кардинально змінив умови функціонування національного бізнесу. Незважаючи на значні виклики, українські підприємці продемонстрували стійкість, адаптацію до нових умов і здатність до інноваційних рішень.

The article analyzes the problems of small, medium and large business development in Ukraine during the period of martial law. It was determined that entrepreneurial activity is a key component of the functioning of the state, especially in the conditions of martial law. It is noted that business entities of Ukraine can be classified as micro, small, medium or large. In 2023, small and medium-sized enterprises became the driving force for the restoration of positive economic dynamics. This was achieved in part due to a reorientation towards the production of dual-use goods and equipment for the military, which contributed to the creation of new jobs. The share of sales of products by large business entities in the total volume of the country in 2023. was 33.8%, medium — 41.1%, and small — 25.1%. It is noteworthy that it was medium-sized enterprises that showed the greatest stability, and the share of employees employed by them in 2023 was 2064 thousand persons. Despite the state of war, logistical difficulties, economic instability, security risks and other crisis factors, small and medium-sized enterprises provide work for three quarters of the working population. Small and medium-sized enterprises are the main sources of jobs, especially in the agricultural sector, where in 2023 the share of employees was 40.8% for small and 43.1% for medium-sized enterprises. In industry, 47.1% of employees are employed in medium-sized enterprises, and in trade, these figures are 49.3% for small and 24.5% for medium-sized ones. Martial law, which began in Ukraine due to a full-scale invasion, radically changed the conditions for the functioning of national business. Despite the significant challenges, Ukrainian entrepreneurs have demonstrated resilience, adaptation to new conditions, and the ability to come up with innovative solutions. Therefore, in the conditions of martial law, business faces numerous challenges that significantly affect its functioning and development. Confronting armed conflicts leads to a decrease in consumer demand, disruption of supply chains, increased costs for security and adaptation of business processes to new conditions. Despite these challenges, business also demonstrates the ability to quickly adapt and innovate. Businesses are developing new strategies to maintain their competitiveness, including the adoption of digital technologies, reorientation to new markets, diversification of products and services, and active participation in the recovery and support of the country's economy.

Ключові слова: суб'єкти підприємництва, ефективність діяльності, проблеми діяльності бізнесу під час воєнного стану, класифікація підприємств, обсяги продажу, підприємництво, торгівля.

Key words: business entities, efficiency of operations, problems of business operations during martial law, classification of enterprises, sales volumes, entrepreneurship, trade.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Підприємницька діяльність є ключовою складовою функціонування держави, особливо в умовах воєнного стану. Війна загострила низку проблем для малого, середнього та великого бізнесу: порушено ланцюги постачання, знизилася платоспроможність споживачів і змінився попит на товари та послуги на внутрішньому ринку. У зв'язку з цим підприємці змушені шукати нових партнерів і клієнтів, а також вивчати можливості виходу на зовнішні ринки [7, с. 220].

Дослідженням діяльності підприємців під час воєнного стану займається мала кількість науковців,

адже Україна з подібним викликом стикнулася вперше в історії. Отже, мета публікації полягає в аналізі та узагальненні норм чинного законодавства та дослідженні підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку малого, середнього та великого бізнесу в Україні в період воєнного стану є предметом вивчення науковців-економістів, зокрема Гензель Ю., Мельник Т., Панькова Л.О., Гуцалюк О.В., Світлична А. В., Дем'яненко Н. В. та інші. Проте проблеми розвитку малого, середнього та великого бізнесу в Україні в період воєнного стану є не достатньо дослідженими.

Таблиця 1. Класифікація підприємств

За ст. 2 Закону про бухгалтерський облік	За ст. 55 ГКУ
Малі підприємства	
Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів – до 4 мільйонів євро включно; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 мільйонів євро включно; середня кількість працівників – до 50 осіб включно	Суб'єктами малого підприємництва є: юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.
Середні підприємства	
Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів – до 20 мільйонів євро включно; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 мільйонів євро включно; середня кількість працівників – до 250 осіб включно.	Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.
Великі підприємства	
Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів – понад 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 мільйонів євро; середня кількість працівників – понад 250 осіб.	Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Джерело: сформовано за [3; 5; 8].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета дослідження полягає в аналізі проблем розвитку малого, середнього та великого бізнесу в Україні в період воєнного стану з метою підвищення ефективності їх діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Суб'єкти підприємництва України можуть бути класифіковані як мікро-, малі, середні або великі. Зазначимо особливості визначення малих, середніх та великих суб'єктів ведення бізнесу в табл. 1.

Таблиця. 2. Кількості суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва, що діяли на території України, 2019–2023 рр.

Рік	Суб'єкти підприємництва						
	усього, од.	великі		середні		малі	
		од.	%	од.	%	од.	%
2019	1941625	518	0,03	18129	0,93	1922978	99,0
2020	1973577	512	0,03	17946	0,91	1955119	99,1
2021	1956248	610	0,03	17811	0,91	1937827	99,1
2022	1732508	494	0,03	15037	0,87	1716977	99,1
2023	1913193	512	0,03	14296	0,75	1898385	99,2

Джерело: побудовано авторами за даними [4; 9].

Малі, середні та великі підприємства є важливим елементом ринкової економіки, адже вони сприяють економічній стабільності, наповнюють бюджети, створюють робочі місця, забезпечують ринок товарами та послугами, а також формують конкурентне середовище.

Структура суб'єктів великого, середнього та малого бізнесу, що діють на території України, практично не змінилася в період з 2019 по 2023 роки: малі суб'єкти підприємництва склали близько 99,20 % від загальної кількості, частка середніх підприємств становила майже 0,75 %, а великих — 0,03 % (табл. 2).

Отже, протягом 2019–2023 рр. кількість великих підприємств майже не змінилася. Однак із початком повномасштабної війни в Україні загальна кількість малих і середніх підприємств зазнала значних змін. Порівняно з 2019 р., їхня чисельність у 2023 р. зменшилася: кількість середніх суб'єктів підприємництва зменшилася на 3833 одиниці (21,1 %), а малих — на 24593 одиниці (1,3 %). Варто зазначити, що така тенденція спостерігалася ще до воєнного стану, особливо серед малих підприємств.

Через воєнні дії багато компаній зазнали серйозних збитків, припинили роботу або перемістили свої потужності в інші регіони України, скориставшись

Таблиця. 3. Динаміка обсягу продажу продукції (товарів і послуг) великими, середніми та малими суб'єктами підприємництва України, 2019—2023 рр.

Рік	Суб'єкти підприємництва						
	усього, млн грн	великі		середні		малі	
		млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2019	6981863,75	2503075,17	35,9	2507601,51	35,9	1971187,07	28,2
2020	7294447,33	2457507,49	33,7	2509824,23	34,4	2327115,60	31,9
2021	9639308,36	3409036,28	35,4	3289634,37	34,1	2940637,71	30,5
2022	7712477,55	2548894,91	33,0	3280847,00	42,5	1882735,65	24,4
2023	8978746,88	3037981,35	33,8	3688581,61	41,1	2252183,92	25,1

Джерело: побудовано авторами за даними [4; 9].

можливістю релокації. Це спричинило суттєве зниження обсягів виробництва та продажів, що, своєю чергою, позначилося на економіці країни загалом. Дестабілізація малого та середнього бізнесу і спад ділової активності негативно вплинули на рівень зайнятості, сприяючи зростанню безробіття.

Серед основних проблем підприємства виділяють: недостатню кількість кваліфікованих працівників; слабкий захист прав власності й рейдерство; проблеми в розрахунках із торговими мережами; ризики, пов'язані з можливістю відімкнення електроенергії; непередбачувані дії держави та постійні зміни законодавства [10, с. 72].

Як показує дослідження, у січні 2024 р. Індекс активності бізнесу (Ukrainian Business Index, UBI) становив 37,3 зі 100 можливих. Це трохи вище, ніж у листопаді 2023 р., коли він становив 36,3, але все ще нижче локального максимуму в 38,2, зафіксованого в серпні того ж року. Рівень UBI свідчить про певне виснаження бізнесу через невизначеність і стагнацію на ринку, що також відображається у зниженні обсягів реалізованої продукції. Проте частка реалізації продукції великими суб'єктами підприємництва в загальному обсязі по країні у 2023 р. становила 33,8 %, середніми — 41,1 %, а малими — 25,1 % (табл. 3). У середнього бізнесу обсяг продажу навіть трохи більший, ніж у 2021 р., а через значні втрати серед великого бізнесу обсяг продажу зменшився [9].

Таблиця. 4. Динаміка розподілу чисельності працівників, які працюють на великих, середніх та малих підприємствах України, 2019—2023 рр.

Рік	Суб'єкти підприємництва						
	усього, тис. осіб	великі		середні		малі	
		тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
2019	6741	1517	22,5	2835	42,1	2389	35,4
2020	6607	1457	22,1	2812	42,6	2338	35,4
2021	6617	1505	22,7	2719	41,1	2393	36,2
2022	5066	1183	23,3	2222	43,9	1661	32,8
2023	4931	1193	24,2	2065	41,9	1672	33,9

Джерело: побудовано авторами за даними [4; 9].

Попри воєнний стан, логістичні труднощі, економічну нестабільність, безпекові ризики та інші кризові фактори, малі та середні підприємства (МСП), які забезпечують роботою три чверті працездатного населення, залишаються основним джерелом зайнятості в Україні. Зокрема, на великих підприємствах зайнято майже 24,4% працівників, середніх — 41,9 %, а ще понад 33,9 % працює в малому бізнесі (табл. 4).

У 2023 р. малі та середні підприємства стали рушійною силою відновлення позитивної економічної динаміки. Частково цього вдалося досягти завдяки переорієнтації на виробництво товарів подвійного призначення та обладнання для військових, що сприяло створенню но-

Таблиця. 5. Структура зайнятості працівників малого, середнього та великого бізнесу України, 2023 р.

Вид економічної діяльності / рік	Суб'єкти підприємництва						
	усього, тис. осіб	великі		середні		малі	
		тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Усього	4931	1193	24,2	2065	41,9	1672	33,9
Сільське господарство, лісове господарство та рибне	379	61	16,0	163	43,1	155	40,8
Промисловість	1368	467	34,1	644	47,1	257	18,8
Будівництво	167	8	4,5	дані відсутні	х	дані відсутні	х
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1104	289	26,2	271	24,5	544	49,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	567	303	53,5	137	24,1	127	22,4

Джерело: побудовано авторами за даними [4; 9].

вих робочих місць. Примітно, що саме середні підприємства проявили найбільшу стійкість, і частка зайнятих у них працівників у 2023 р. становила 2064 тис. осіб.

Малі та середні підприємства є основними джерелами робочих місць, особливо в аграрній сфері, де у 2023 р. частка працівників становила 40,8 % для малих та 43,1 % для середніх підприємств. У промисловості 47,1 % працівників зайняті в середніх підприємствах, а в торгівлі ці показники складають 49,3 % для малих і 24,5 % для середніх (табл. 5).

Варто зазначити, що деструктивні процеси, спричинені повномасштабною війною, значно обмежують можливості бізнесу функціонувати у звичайному режимі. За результатами вищезазначеного дослідження стану бізнесу в Україні, 18,5 % малих та середніх підприємств зазнають труднощів [9].

Воєнний стан, що почався в Україні через повномасштабне вторгнення, кардинально змінив умови функціонування національного бізнесу. Незважаючи на значні виклики, українські підприємці продемонстрували стійкість, адаптацію до нових умов і здатність до інноваційних рішень [2]. Наведемо ключові аспекти результативності бізнесу України під час воєнного стану, аналізуючи позитивні та негативні фактори:

1. Вплив воєнного стану на бізнес. Одним із найбільш постраждалих секторів виявився малий та середній бізнес. За оцінками, на початку воєнного стану збитки МСБ сягнули понад 83 мільярди доларів США. Чимало підприємств було змушено зупинити свою діяльність через руйнування інфраструктури, зниження попиту, а також через переміщення працівників. Близько 10 мільйонів українців вимушено виїхали, частина з них стала внутрішньо переміщеними особами, а інші виїхали за кордон, що створило брак робочої сили для багатьох підприємств.

2. Адаптація бізнесу до нових реалій. Попри складну ситуацію, значна частина українського бізнесу швидко адаптувалася до нових умов. Компанії, що мали можливість, переміщали свої потужності до західних регіонів країни, які виявилися більш захищеними. Водночас суб'єкти підприємництва активно освоювали онлайн-простір та цифрові платформи для підтримки зв'язку з клієнтами та продовження продажів.

Адаптація також вимагала скорочення витрат та оптимізації процесів. Багато компаній почали працювати в режимі мінімізації витрат і зосереджували зусилля на основних бізнес-функціях, відкладаючи довгострокові плани розвитку. Проте з часом бізнес поступово відновлював свої позиції, попри збереження ризиків та нестабільності.

3. Повернення компаній на ринок та відновлення планування. Вже через рік після початку воєнного стану можна спостерігати значне відновлення діяльності українських підприємств. Велика кількість компаній повернулася до активної роботи, адаптувавшись до нових умов, а також розробивши нові моделі управління ризиками. Чимало працівників також повернулися на свої робочі місця, що покращило кадрову ситуацію та допомогло бізнесу відновити свої ресурси.

Нині українські суб'єкти підприємництва знову почали розробляти плани розвитку, які передбачають не лише короткострокове виживання, а й розрахунки на майбутнє. Бізнеси складають детальні 2—3-річні стра-

тегії, що включають розширення ринків, пошук нових клієнтів, розвиток інноваційних продуктів і послуг.

4. Інновації як інструмент виживання та розвитку. Одним із важливих чинників успішної діяльності бізнесу під час воєнного стану стали інновації. Сфера ІТ, яка традиційно була сильною в Україні, швидко відреагувала на виклики, створюючи нові технологічні рішення для бізнесів. Крім того, у відповідь на проблеми з логістикою та постачанням, зросла кількість інновацій у сфері електронної комерції, доставки, дистанційної роботи та сервісів з управління ресурсами.

Малий та середній бізнес активно впроваджує нові моделі роботи, зокрема диджиталізацію та автоматизацію, що допомагає їм залишатися конкурентними навіть в умовах нестабільності. Крім того, підприємці налагоджують зв'язки з європейськими ринками та адаптуються до європейських стандартів, що створює додаткові можливості для росту.

5. Державна підтримка бізнесу та міжнародна допомога. Важливою підтримкою для бізнесу стали програми державного сприяння та міжнародна допомога. Держжава запровадила низку ініціатив для підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема програми кредитування, податкові пільги та гранти на відновлення. Міжнародні організації також активно підтримують український бізнес через фонди допомоги, навчання та консультації.

Основні завдання держави щодо розвитку бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності [9]:

1. Забезпечення захисту бізнесу від тиску з боку правоохоронних органів та зменшення рівня корупції у сфері регулювання, що викликає суттєві економічні збитки та знижує можливі надходження до державного бюджету.

2. Сприяння розширенню фінансових інструментів для підтримки бізнесу, включаючи страхування ризиків, зокрема воєнних, а також розширення можливостей кредитування з боку банків, отримання фінансування через донорські проєкти та гранти. Це особливо важливо для бізнесу у процесі відновлення після завданих руйнувань і втрат.

3. Впровадження ефективної моделі бронювання працівників, що дозволяє здійснювати е-бронювання для оперативного захисту від призову військовозобов'язаних, які сприяють обороноздатності країни.

4. Сприяння залученню середнього та малого бізнесу до міжнародної торгівлі.

5. Впровадження системи підтримки та стимулювання підприємництва в зонах можливих бойових дій та у деокупованих громадах.

6. Реалізація заходів для підвищення прозорості та ефективності бюджетних програм підтримки бізнесу, а також проведення моніторингу та контролю за ефективністю витрат на ці програми.

7. Розвиток інструментів, які забезпечують гнучкість на ринку праці.

8. Реалізація стратегій щодо створення робочих місць і умов для гідної праці на національному, регіональному та місцевому рівнях.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, в умовах воєнного стану бізнес стикається з численними викликами, які суттєво впливають на його

функціонування та розвиток. Протистояння збройним конфліктам призводить до зниження споживчого попиту, порушення постачальницьких ланцюгів, збільшення витрат на забезпечення безпеки та адаптацію бізнес-процесів до нових умов.

Попри ці труднощі, бізнес також демонструє здатність до швидкої адаптації та інновацій. Підприємства розробляють нові стратегії, щоб зберегти свою конкурентоспроможність, включаючи впровадження цифрових технологій, переорієнтацію на нові ринки, диверсифікацію продуктів і послуг, а також активну участь у відновленні та підтримці економіки країни.

Водночас, зростає важливість підтримки з боку держави, донорських організацій та міжнародних партнерів, що допомагає бізнесу відновлюватися та стабілізуватися. Залучення фінансових ресурсів, розширення можливостей кредитування та створення сприятливих умов для підприємництва в умовах війни можуть сприяти швидкому відновленню бізнесу та економіки в цілому.

У результаті, хоча війна створює значні перешкоди для бізнесу, вона також відкриває нові можливості для інновацій, адаптації та зростання, демонструючи стійкість підприємців у кризових умовах, що і є предметом подальших досліджень.

Література:

1. Бізнес під час війни. URL: <https://chm-s.com/biznes-vo-vremya-voyny/> (дата звернення: 15.09.2024).
2. Гензель Ю. Розвиток під час війни: 5 головних проблем українського бізнесу. URL: <https://mind.ua/openmind/20260808-rozvitok-pid-chas-vijni-5-golovnih-problem-ukrayinskogo-biznesu> (дата звернення: 01.10.2024).
3. Господарський кодекс України: кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 11.09.2024).
4. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm (дата звернення: 08.09.2024).
5. Класифікація підприємств. Дебит-кредит: веб-сайт. URL: https://services.dtki.ua/catalogues/other_dov/23-klasifikaciia-pidpriemstv (дата звернення: 10.09.2024).
6. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. № 7 (3). URL: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07> (дата звернення: 01.10.2024).
7. Панькова Л.О., Гуцалюк О.В. Підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 220—223. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.lsej.org.ua/6_2023/49.pdf](http://www.lsej.org.ua/6_2023/49.pdf) (дата звернення: 11.09.2024).
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

9. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak> (дата звернення: 15.09.2024).

10. Світлична А. В., Дем'яненко Н. В., Гаряга Р. О., Вишар О. Ю., Мурлян М. В. Діяльність сільськогосподарських підприємств України під час воєнного стану. Агросвіт. № 19, 2023. С. 68—73. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2208/2237> (дата звернення: 01.10.2024).

References:

1. CHM software (2023), "Business during the war", available at: <https://chm-s.com/biznes-vo-vremya-voyny/> (Accessed 15 September 2024).
2. Hansel, Y. (2023), "Development during the war: 5 main problems of Ukrainian business", available at: <https://mind.ua/openmind/20260808-rozvitok-pid-chas-vijni-5-golovnih-problem-ukrayinskogo-biznesu> (Accessed 01 September 2024).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Economic Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Accessed 11 September 2024).
4. State Statistics Service (2024), available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm (Accessed 08 September 2024).
5. Debet-Kredyt (2023), "Classification of enterprises", available at: https://services.dtki.ua/catalogues/other_dov/23-klasifikaciia-pidpriemstv (Accessed 10 September 2024).
6. Melnyk, T. (2023). "Ukrainian business in the conditions of war: current state, problems and ways to solve them", Zhurnal innovatsii ta staloho rozvytku. vol. 7 (3), available at: <https://doi.org/10.51599/is.2023-07.03.07> (Accessed 01 September 2024).
7. Pankova, L.O. and Gutsalyuk, O.V. (2023), "Business activity in Ukraine under martial law", Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal, vol. 6, pp. 220-223, available at: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.lsej.org.ua/6_2023/49.pdf](http://www.lsej.org.ua/6_2023/49.pdf) (Accessed 11 September 2024).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (Accessed 10 September 2024).
9. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (2023), "Problems of the development of small and medium-sized businesses in Ukraine as the main source of jobs", available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak> (Accessed 15 September 2024).
10. Svitlychna, A. V. Demyanenko, N. V. Haryaga, R. O. Vyshar, O. Yu. and Murlyan, M. V. (2023), "Activities of agricultural enterprises of Ukraine during martial law", Ahrosvit. vol. 19, pp. 68—73, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2208/2237> (Accessed 01 September 2024).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2024 р.